

KANADA'DA

ENFORMASYON İLMİ

Metin İSKEÇELİ

1. KUZEY AMERİKA'DA ENFORMASYON İLMİ KAVRAMI

«İlmi ve teknik enformasyon» ekonomik gelişmede rolü gittikçe artan bir unsur haline gelmiştir. Hiçbir millî sınır tanımayan bu unsuru milletler istihsal etmekte, satmakta, satın almakta ve mübadele etmektedirler. Bu çalışmaların hemen hepsine iştirak eden Kanada, ilmi ve teknik enformasyonun beşerî ihtiyaçların karşılanmasında kullanılması için her türlü maddî ve manevî fedakârlığı göze almaktadır. Meselâ, büyük bir endüstriyel müessese 1969 yılında sadece bu gaye için harcanmak üzere bütçesine 270.000 dolar koymuştur.

İlmi ve teknik enformasyonun istihsalinden kullanımına kadar geçirdiği safhaları ilmi ve teknik yönden öğreten müesseselerin çokluğuna rağmen, bu ilme uygun bir isim verilmesi son zamanlara rastlamıştır. Daha doğrusu, kompüterlerin bu alanda kullanılmağa başlanmasından sonra bu ilim «Enformasyon İlmî» adını almıştır. Bu cümleden olarak, «Amerikan Dokümantasyon Enstitüsü»nün geçen yıl ismini «Amerikan İlmî Enformasyon Derneği» olarak değiştirdiğini zikretmek yerinde olur.

H. Borko'nun yaptığı tarif, enformasyon ilmini en iyi izah edenidir. Buna göre «Enformasyon ilmi; enformasyonun özelliklerini ve hareketlerini, onun akışına tesir eden kuvvetleri inceleyen ve en iyi şekilde kullanılmasını öngören bir ilimdir.» Aynı yazara göre dokümantasyon ise «Enformasyon ilminin tatbik yollarından biridir».

Dokümantasyon terimi Kuzey Amerika'da, Avrupadaki kadar popüler olamamıştır. Elektronik cihazların bu alanda kullanımına kadar geçerli olan terimler «kütüphanecilik» veya «özel kütüphanecilik» idi. Teknik enformasyon konusunda geleneksel metodlarla çalışan merkezler halen aynı terimleri kullanmaktadırlar.

Bu ilme verilen önem, Kanada'da ilmi ve teknik enformasyonun iyi bir şekilde organizasyonu için ciddi tedbirleri gerektirmiştir. Bu cümleden olarak, Kanada İlim Konseyi, «Kanada'da ilmi ve teknik enformasyon» konulu çalışmasına başlamış, aynı adlı raporun 1. ve 2. kısımlarını yayınlamıştır.

2. KANADA'DA ENFORMASYON İLMI EĞİTİMİ :

2.1 Eğitim Müesseseleri

Enformasyon ilmi eğitimi, kütüphanecilik okullarında yapılmaktadır. Memleket sathına yayılmış bulunan 60 üniversiteden aşağıdaki 8'i ilmi enformasyon eğitimine müsaittir.

1. Dalhousie University (Halifax)
2. University of Montreal (Montreal)
3. McGill University (Montreal)
4. University of Ottawa (Ottawa)
5. University of Toronto (Toronto)
6. University of Western Ontario (London - Ont.)
7. University of Alberta (Edmonton)
8. University of British Columbia (Vancouver)

Üniversiteler dışında bazı özel ve resmi teşekküller, özel konularda seminer ve konferanslar tertiplemektedirler. Meselâ, bunlardan biri, Milli İlim Kütüphanesi tarafından tertiplenen «SDI Profile Design and Search Editor Training Seminars»dir. 15 günde bir yapılan ve 5-8 kişilik grupları kapsayan seminerlere bugüne kadar Kanada'nın her tarafından 180 kişi katılmıştır.

Bu arada özel bir durumu belirtmek yerinde olur. Halifax'daki Nova Scotia Teknik Kolejinde mühendislik ve mimarlık eğitimi yapan öğrenciler bu eğitimin sonuna raslayan sömestrde «Teknik Eserler» adlı bir kursa tabi tutulurlar. Bu kurs; teknik yazışma, eser araştırması, grafik hazırlanması, ve bibliyografya gibi konuları kapsar. Bu arada, semantik, linguistik, kompüter teknikleri üzerinde dersler verilir.

2.2. Eğitim Sistemleri

Kanada'da üniversiteleri kontrol edecek merkezi bir teşkilât yoktur. Üniversiteleri mali bakımdan eyalet hükümetleri destekler. Her üniversitenin ders programı, ana konular dışında bazı değişiklikler gösterir. Hemen hemen müşterek sayılabilecek hususlar ise aşağıda verilmiştir.

Ders programı ve imtihan sistemleri yönünden; Kanada'da 1 yıl sonunda verilen B.L.S. (Bachelor of Library Science) derecesi, Ameri-

kan üniversitelerinde verilen M.L.S. (Master of Library Science) derecesine denktir. Bu husus bütün otorite ve derneklerce kabul edilmiştir.

B.L.S. sonrası eğitim halen 3 üniversitede yapılabilmektedir. Bunlar; Ottawa, Toronto ve McGill üniversiteleridir. Doktora çalışmaları henüz mümkün değildir. Yalnız 1967 - 68 ders yılında öğrenci kabulüne başlayan Western Ontario Üniversitesi, ileride M.L.S. ve doktora imkânlarının açılacağını ilân etmiştir.

Ders programında, katalog ve tasnif, referans ve bibliyografya gibi konular temeli teşkil eder. Seçimlik olan konular her üniversitenin programına göre değişiklik gösterirse de genellikle şunlardır: İlmî eserler, özel kütüphaneler, dokümantasyon ve otomasyon. B.L.S. programında yukarıda sayılan temel ve seçimlik dersler yanında yer alan enformasyon ilmine giriş, bibliyografik ve eser araştırması metotları, teknik görevler, enformasyon merkezleri ve muhabere, organizasyon ve idare konularındaki pek çok sayıda proje ve araştırmalar, öğrencilerin bu mevzulara nüfuz etmesini sağlar. Ayrıca belli başlı enformasyon merkezlerini ziyaret, tatbikatı görme bakımından faydalı olmaktadır. Bir eğitim yılı boyunca (9 ay sürer) 2 genel imtihan yapılır. Herhangi bir konuda başarı sağlayamayan öğrenciye kısa bir süre içinde bir hak daha tanınır. Başarısızlığın tekrarı halinde aynı konuyu ertesi yıl yeniden almak mecburiyeti vardır.

Enformasyon ilmi eğitiminde 2'ci yıl (M.L.S.) ihtisaslaşmaya imkân vermektedir. Bu sürede «information storage and retrieval», dokümantasyon metodları, dokümantasyon teorisi, enformasyon merkezlerinde otomasyon, enformasyon merkezlerinde sistem analizi, ilmî neşriyat ve tıbbî neşriyat gibi konular üzerinde durulmaktadır. Her öğrenci M.L.S. derecesini almak için bir araştırma projesi veya tez hazırlamak zorundadır.

British Columbia Üniversitesindeki M.L.S. programı, 12 ünitelik bir çalışmadır ve aşağıdaki gruplara ayrılmıştır :

- Enformasyon ilminde araştırma metodları,
- Dokümantasyon,
- Elektronik bilgi işlemi,
- Enformasyon merkezlerinde otomasyon
- Özel tasnif sistemleri,
- Özel kütüphanelerin ve enformasyon merkezlerinin yönetimi.

Yukarıda sayılan 6 ünite dışında, geri kalan 6 ünite de öğrencinin ihtisas yapmak istediği konuya göre, üniversitenin diğer akademik branşlarından alınacak ünitelere ayrılır. Bu sayede meselâ, tıbbi enformasyon merkezinde görev alacak bir kimsenin bu konuya intibakı sağlanır.

2.3 Eğitim Masrafları

Bilindiği gibi Kuzey Amerika'da üniversite eğitimi ücretlidir. Enformasyon ilmi eğitiminin yapıldığı üniversitelerde uygulanan ücret sistemi genel olarak şöyledir (Ottawa Üniversitesi misal olarak alınmıştır): Dersler ehemmiyet derecelerine göre «kredi-credit»lerle değerlendirilir. Meselâ, referans 3, bibliyografik eser araştırmaları 2 kredi gibi. B.L.S. derecesi için lüzumlu kredilerin toplamı 30 dur. Her kredi için üniversiteye 30\$ ödenir. Bu durumda B.L.S. derecesini alacak bir öğrenci toplam olarak 900\$ ödemek zorundadır. M.L.S. derecesi için ise 10 kredilik ders almak ve buna karşılık 600\$ (her kredi 60\$) ödemek mecburiyeti vardır.

3. KANADA'DA ENFORMASYON SİSTEMİ

Araştırma personelini en yeni gelişmelerden en kısa zamanda haberdar edebilmek için resmî ve özel teşekküllerin pek çoğu imkânlarını seferber etmişlerdir. Özel endüstri müesseselerinden başlayarak, hemen bütün resmî kuruluşlar, üniversiteler bünyelerinde «enformasyon merkezi» denen üniteleri bulundurmaktadırlar. Bu ünitelerin bazıları en yeni elektronik cihazlarla, bazıları ise geleneksel usullerle çalışmaktadırlar. Benimsenen usul ne olursa olsun enformasyon sistemi (şebekesi) Atlantik Okyanusundan Pasifiğe kadar millî bir bütündür. Ayrıca bu sistem dünyanın belli başlı enformasyon merkezlerine de bağlıdır.

Şimdi, gayet iyi bir şekilde organize edilmiş bu sistemin işleyişinde kullanılan bazı araçları görelim :

1. Telecopier : Süratli enformasyon iletimi ihtiyacının ortaya çıkardığı en yeni bir buluştur. Sistemin esası; iki merkez arasındaki mesafenin uzaklığı bahis konusu olmadan, istenen bir dokümanın, dakikalarla ifade edilebilecek bir zaman içinde telefon yardımıyla naklidir. Basit bir ifade ile; Van'daki bir merkezden 6 dakika gibi kısa bir zaman içinde naklidir. Halen Kanada'da bu cihaza sahip olan yegâne müessese Millî İlim Kütüphanesidir. Bununla beraber, pek çok üniversite merkezleri cihazın tedariki yolundadırlar.

2. Telex : Enformasyon naklinde birinci kadar olmasa bile oldukça süratli bir cihazdır. Resmî teşekküller ve üniversiteler dışında 1700 özel firma telexle teçhiz edilmiş durumdadır. Kanada enformasyon şebekesinin en mühim aracı telexdir.

3. Xerox : Resmî ve özel bütün enformasyon merkezlerinde bulunan ve değişik tipleri olan bir kopya cihazıdır. Her türlü yayından kopya çıkartılabildiği için çok kullanışlıdır.

4. Mikro cihazları : Yayınların muhafazasında beliren yer probleminin ortaya çıkardığı mikrofilm, mikrofiş ve mikrokartları okumak ve icabında negatif ve pozitif kopyalar çıkarmak üzere kullanılan cihazlardır. Pek çok merkez bu cihazlara sahiptir.

Kanada'daki enformasyon merkezleri arasında esaslı bir ödünç alıp - verme sistemi kurulmuştur. Bu sistemin işleyişinde faydalı olan aşağıdaki iki yayından bahsetmek yerinde olur :

1. Kanada Kütüphanelerinde Bulunan İlmî Periyodikler Listesi: Bu listeyi hazırlama işi, millî bir proje olarak, Millî İlim Kütüphanesi tarafından yürütülmektedir. İlk liste 1957 yılında hazırlanmış olup, 140 kütüphanede bulunan 21.000 periyodığı ihtiva etmektedir. 1960 yılında yapılan ilâvelerle kütüphane sayısı 155'e yükselmiştir. Kompüter yardımıyla hazırlanan ilk liste ise 1966 yılında yayınlanmış olup, 198 kütüphanedeki 38.000 periyodığı ihtiva etmektedir. Listedeki her kütüphane, bulunduğu eyalet ve şehir adına göre kodla gösterilmiştir (Meselâ, OON = Ontario, Ottawa, National Science Library gibi). 3 kişilik bir ekip, bütün değişiklikleri kontrol altında bulundurmak ve yeni başlıkları listeye dahil etmek üzere devamlı olarak çalışmaktadır.

2. Kanada Kütüphanelerinde Bulunan Sosyal İlimler Periyodikleri Listesi : Yukarıda bahsedilen listenin, sosyal ilimler dalındaki periyodikleri ihtiva edenidir. Aynı esaslar dahilinde ve kompüterle hazırlanan bu liste ile ilgili çalışmaları da Kanada Millî Kütüphanesi yürütmektedir.

4. ENFORMASYON MERKEZLERİ :

Kanada'da bulunan enformasyon merkezlerini aşağıdaki kategorilere ayırabiliriz :

1. Resmî teşekküllerdeki merkezler,
2. Üniversitelerdeki merkezler,
3. Özel müesseselerdeki merkezler.

Üniversite ve özel müessese merkezlerinden ayrı bir yazıda bahsedileceğinden burada sadece birinci gruba dahil merkezlerin en mühimlerini sayacak ve bunlardan birincisini kısaca inceliyeceğiz.

1. Millî İlim Kütüphanesi,
2. Enerji, Madenler ve Kaynaklar Bakanlığı Merkezi,
3. Tarım Bakanlığı Merkezi,
4. Sağlık İlimleri Merkezi
5. Savunma Araştırma Kurulu Merkezi,
6. Kanada Atom Enerjisi Merkezi.

Millî İlim Kütüphanesi altında Millî Araştırma Konseyi araştırmacılarına hizmet etmek gayesiyle kurulmuş, fakat 1957 yılında hükümetin onayladığı bir kararla görevlerini millî, hattâ beynelmilel olarak genişletmiştir. «Millî» sıfatı altında kütüphaneye düşen görev; Kanadadaki ilim adamı ve araştırmacılara, dünyanın her tarafında yayınlanan ilmi ve teknik bilgileri temin ve kullanılmağa hazır duruma getirmektir. Millî İlim Kütüphanesi fonksiyonlarını, aşağıdaki şubelerin de yardımıyla, mükemmel bir şekilde ifa etmektedir :

1. Havacılık Araştırma Kütüphanesi,
2. Yapı Araştırması Kütüphanesi,
3. Tatbiki Fizik Kütüphanesi,
4. Tatbiki Kimya Kütüphanesi,
5. Radyo ve Elektronik Araştırma Kütüphanesi,
6. Radyasyon Biyolojisi Araştırma Kütüphanesi.

1968 yılı faaliyet raporuna göre, şubeler ve merkezde çalışan personel sayısı 108'dir. Aynı rapora göre Kütüphanenin bütçesi yaklaşık olarak 1.100.000 dolardır.

Koleksiyonun % 80'ini dergi ve diğer periyodikler teşkil etmektedir. Yerli ve yabancı dergi abonelerinin sayısı 16.000 dir. Demirperde geri si memleketlerden dergi tedariki daha ziyade mübadele yoluyla yapılmaktadır.

Ayrıca; Amerikan ve İngiliz Atom Enerjisi Komisyonları, Rand Corporation (A.B.D.), Beynelmillel Atom Enerjisi Komisyonu ve NASA tarafından yayınlanan raporlar mikrofiş halinde Millî İlim Kütüphanesine intikal etmektedir.

Millî ve beynelmillel olmak üzere 360 özet ve indeks dergisi kütüphaneye gelmekte ve bunlar ilim ve tekniğin bütün dallarında yayınlanan makale ve raporları ihtiva etmektedirler.

Kütüphanenin «İlmi Enformasyon Servisi», ilim ve mühendislik konularında akademik dereceleri veya tecrübeleri olan kütüphaecilerden müteşekkildir. Bu kimseler ilmi ve teknik bilgi isteklerine cevap ver-

me sanatına vâkıf olup, eser araştırması, bibliyografya hazırlama, ek-sik ve yanlış referansları düzeltme ve doğrularını bulma gibi hizmet-leri yürütmektedirler.

Kütüphanelerarası ödünç verme kısmı günde yaklaşık olarak 300 isteği cevaplandırmaktadır. Bu miktarın bir kısmı ödünç verme, bir kısmı da fotokopi istekleridir.

İlim adamlarının istifadelerine sunulmak üzere bazı yabancı dilde-ki yayınların tercümeleri Millî İlim Kütüphanesinde muhafaza edilmek-tedir. Tercüme servisinde; 8 tercüman ve tercümelerin indeksi için de 3 kişilik bir grup çalışmaktadır. Bugüne kadar 1300 tercüme yapılmış ve istek üzerine Kanadalı ilim adamlarına dağıtılmıştır. Rusya'da ya-yınlanmakta olan «Problemy severa — Kuzeyin problemleri» adlı der-ginin her sayısı tamamen tercüme edilmektedir. Tercüme indeksi 200.000'den fazla eseri ihtiva etmektedir.

Millî İlim Kütüphanesi normal fonksiyonları dışında Seçme Bilgi Yayımı (Selective Dissemination of Information) hizmetini de yürüt-mektedir. Bunun aslı; araştırmacıya, ilgilendiği konu ile ilgili en son bil-gileri kısa bir zaman içinde vermektir. Son iki yıldan beri ifa edilmek-te olan bu hizmet için hazırlanan programda; kimya ve ilgili konularda çeşitli 750 dergide yayınlanan makaleler, yazarlarına ve başlıklarına göre taranmaktadır. Bu işlem için «Chemical Abstracts Service» tara-fından hazırlanan manyetik bantlar satın alınmaktadır.

1968 yılı başlarında, aynı esaslar üzerine hazırlanan fakat ilim ve tekniğin her dalında 2500 dergiyi tarayan bantlara abone olunmuştur. Bu bantlar İlmî Enformasyon Enstitüsü (A.B.D.) tarafından hazırlan-maktadır.

Halen SDI programından 370 ilim adamı ve müessese istifade et-mekte ve her bir araştırma için 100 dolar ücret alınmaktadır.

R E F E R A N S L A R :

1. National Science Library Annual Report 1967 - 1968, Ottawa.
2. Bonn, G. S. Science - Technology Resources in Canada. Ottawa, Associate Committee on Scientific Information, National Research Council, 1966.
3. Brown, S. J. «National documentation services in Canada,» *Special Libraries*, 51 : 25 - 29, January 1960.
4. Brown, J. E. «The National Science Library : Information center for engineers,» *Engineering Journal*, July 1965.
5. Heaps, D. M. «Experiments in information retrieval and documentation training in Nova Scotia.» *Canadian Library*, 23 : 272 - 276, January 1967.
6. Piternick, G. and Anne Brearly «Canadian training of scientific information workers,» *Proceedings of the International Conference on Education for Scientific Work*, Queen Elizabeth College, London, 3 - 7 April 1967, p. 73 - 86.
7. Rothstein, S. «The education and training of documentalists in Canada,» *Proceedings of FID and International Congress on Documentation*, October 7 - 16, 1965, p. 49 - 52.
8. Borko, H. «Information science : What is it?» *American Documentation*, 19 : 3 - 5, January 1968.